

Handboek eetstoornissen

Derde, geheel herziene druk

Greta Noordenbos en Annemarie van Elburg (redactie)

Eerste druk, 2002
Tweede druk, 2008
Derde, herziene druk, 2018

© De Tijdstroom uitgeverij, 2018.
De rechten berusten bij de auteurs der afzonderlijke bijdragen.
Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij bv, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.
www.tijdstroom.nl
info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 250 6
NUR 875

Inhoud

Inleiding – 9

Greta Noordenbos en Annemarie van Elburg

Deel 1 Kenmerken

Hoofdstuk 1 Epidemiologie – 13

Wijbrand Hoek en Daphne van Hoeken

Hoofdstuk 2 Diagnostiek – 21

Annemarie van Elburg

Hoofdstuk 3 Specifieke aspecten van de diagnostiek – 29

3.1 Psychodiagnostiek – 31

Christien Schilder

3.2 Somatische diagnostiek – 43

Annemarie van Bellegem en Oriana Easton

Hoofdstuk 4 Comorbiditeit – 55

Myriam Vervaet en Kees van Heeringen

Deel 2 Achtergronden

Hoofdstuk 5 Historische aspecten – 65

Ron van Deth

Hoofdstuk 6 Genetisch-biologische achtergronden – 75

Roger Adan

Hoofdstuk 7 Sociaal-culturele factoren – 85

Greta Noordenbos

Hoofdstuk 8 Psychische achtergronden – 99

Greta Noordenbos en Mirjam Lammers

Deel 3 Preventie en vroegtijdige signalering

Hoofdstuk 9 Preventie – 111

Greta Noordenbos en An Vandeputte

Hoofdstuk 10 Vroegtijdige signalering en behandeling – 123

Patricia Bos en Toine Lagro-Janssen

Hoofdstuk 11 Organisatie van zorg – 139

Annemarie van Elburg en Eric van Furth

Hoofdstuk 12 Motivering tot verandering – 149

Hans Bloks

Deel 4 Behandeling

Hoofdstuk 13 E-healthinterventies – 161

Rozemarijn Vos, Klaske Glashouwer en Jeroen Ruwaard

Hoofdstuk 14 Zelfhulp – 173

Patricia Bos, Fieke Thijs en Greta Noordenbos

Hoofdstuk 15 Gezinstherapie – 187

Johan Vanderlinden, Saskia Vermeulen en Barbara Lavrysen

Hoofdstuk 16 Cognitieve gedragstherapie – 201

Sandra Mulkens en Anita Jansen

Hoofdstuk 17 MANTRA en SSCM – 209

Alberte Jansingh en Marieke Kienhuis

Hoofdstuk 18 Cognitieve remediatie therapie – 221

Unna Danner en Alexandra Dingemans

Hoofdstuk 19 Somatische behandeling – 229

Annemarie van Bellegem en Oriana Easton

Hoofdstuk 20 Farmacologie – 249

Marinda Koopmans

Hoofdstuk 21 Voedingsmanagement en diëtetiek – 261

Liesbeth Libbers en Sjerty Peeters

Hoofdstuk 22 Non-verbale behandelvormen – 269

22.1 Vaktherapie – 271

Cees Boerhout en Marlies Rekkers

22.2 Psychomotorische therapie – 277

Marlies Rekkers en Cees Boerhout

22.3 Innovatie met betrekking tot het lichaamsbeeld – 285

Anouk Keizer

Hoofdstuk 23 Zelfverwonding: van zelfbeschadiging naar zelfzorg – 293

Laurence Claes

Hoofdstuk 24 Behandeling van comorbiditeit vanuit transdiagnostisch perspectief – 303

Myriam Vervaet en Kees van Heeringen

Hoofdstuk 25 Langdurige anorexia nervosa – 313

Isis Elzackers en Mirjam van der Linden

Deel 5 Herstel en terugvalpreventie

Hoofdstuk 26 Prognose en herstel – 325

Greta Noordenbos, Johan Vanderlinden en Elske Vrieze

Hoofdstuk 27 Terugvalpreventie – 335

Tamara Berends en Berno van Meijel

Deel 6 Bejegening en ethische vraagstukken

Hoofdstuk 28 Families, ouders en partners – 349

Saskia Schnitzler

Hoofdstuk 29 Ervaringsdeskundigheid – 359

Jan Alexander de Vos

Hoofdstuk 30 Ethische vraagstukken – 369

Isis Elzackers en Hans van Delden

Auteurs – 383

Register – 385

Inleiding

Hoewel we weten dat eetstoornissen al eeuwen geleden voorkwamen, zijn er pas vanaf 1970 publicaties verschenen in ons taalgebied waarin een overzicht werd geboden van de achtergronden, kenmerken en behandelingen (Lafeber, 1971; Van de Loo e.a., 1981). Aanvankelijk gingen deze publicaties uitsluitend over anorexia nervosa, maar vanaf eind jaren zeventig toen boulimia nervosa beschreven werd als een afzonderlijke eetstoornis, nam het aantal publicaties hierover steeds meer toe. Recent is met de komst van de DSM-5 de eetbuistoornis toegevoegd aan de rij van eetstoornissen. In de DSM-5 zijn de voedingsstoornissen bij de eetstoornissen gevoegd; zowel de kenmerken van anorexia, boulimia nervosa en de eetbuistoornis worden erin beschreven, maar er wordt ook aandacht besteed aan de voedingsproblemen pica, ruminatiestoornis en de vermijdend-restrictieve voedselinnamestoornis. Omdat de stroom van publicaties over eetstoornissen zo groot is geworden en door behandelaars niet meer bij te houden is, ontstond de behoefte aan een overzichtelijk handboek over eetstoornissen. Het eerste handboek verscheen bij uitgeverij De Tijdstroom in 2002 onder redactie van Vandereycken en Noordenbos. In 2008 verscheen een hernieuwde tweede druk hiervan. Dat is inmiddels alweer tien jaar geleden en in die periode heeft de kennis over voedings- en eetstoornissen zich sterk ontwikkeld. Het aantal gespecialiseerde centra voor de behandeling van eetstoornissen is toegenomen en meer divers geworden. Ook wordt in de behandeling vaker gebruikgemaakt van ervaringsdeskundigen en ervaringsprofessionals. In 2004 is de Nederlandse Academie voor Eetstoornissen (NAE) opgericht waar vrijwel alle professionele behandelaars en gespecialiseerde instellingen lid van zijn en in 2011 werd de Vlaamse Academie voor Eetstoornissen (VAE) opgericht. Eind 2017 werd de *Multidisciplinaire Richtlijn Eetstoornissen* uit 2006 opgevolgd door de *Zorgstandaard Eetstoornissen*. Daarin wordt beschreven wat de experts en ervaringsdeskundigen van Nederland op grond van de wetenschappelijke literatuur adviseren ten aanzien van diagnostiek en behandeling. Relatief nieuw zijn de websites voor zowel preventie, vroegtijdige onderkenning als behandeling van eetstoornissen en de inzet van ervaringsdeskundigen in de behandeling en bij de nazorg en terugvalpreventie. Ondanks alle nieuwe ontwikkelingen lijkt het aantal patiënten met een eetstoornis niet af te nemen. Er is een trend zichtbaar dat eetstoornissen op jongere leeftijd ontstaan en daarnaast is er meer aandacht voor chronische eetstoornissen en eetstoornissen die zich op latere leeftijd ontwikkelen en tot slot voor eetstoornissen bij jongens en mannen. Het nieuwe *Handboek eetstoornissen* (2018) kent een geheel vernieuwde opzet met in totaal dertig hoofdstukken over de volgende thema's: kenmerken, achtergronden, preventie en vroegtijdige signalering, behandeling, herstel en terugvalpreventie, bejegening en ethische vraagstukken. Dit handboek biedt een zeer overzichtelijk en actueel beeld van de meeste recente kennis en praktijkervaring beschreven door deskundige auteurs uit zowel Nederland als België. Naast kennis op basis van de best mogelijke wetenschappelijk gefundeerde kennis (evidencebased) wordt ook aandacht besteed aan praktijkervaring (*experience-based*). Wat betreft de doelgroep van dit *Handboek eetstoornissen* is rekening gehouden met een ruime groep geïnteresseerden: professionele behandelaars, artsen, psychologen, psychotherapeuten en psychiaters, verpleegkundigen en sociotherapeuten, begeleiders van zelfhulpgroepen en nazorgzelfhulpgroepen, maar ook ouders en naasten. Daarom worden zo veel mogelijk

Nederlandse vaktermen gebruikt en worden specialistische begrippen goed omschreven zodat de tekst ook voor niet-ingewijden begrijpelijk blijft. Omdat het merendeel van de eetstoornispatiënten vrouwen zijn, wordt meestal over zij en haar geschreven, dit kan ook gelezen worden als hij en hem. Verder hebben we in dit handboek ervoor gekozen om consequent te schrijven over eetstoornispatiënten in plaats van -cliënten.

We hopen dat de lezers door dit *Handboek eetstoornissen* een actueel overzicht krijgen van de kennis en ervaring die momenteel beschikbaar zijn wat betreft kenmerken, achtergronden en behandeling en deze kennis kunnen inzetten bij het voorkomen, vroegtijdig diagnosticeren en behandelen van voedings- en eetstoornissen en het begeleiden van ouders en naasten.

Greta Noordenbos en Annemarie van Elburg

Utrecht en Bilthoven, juni 2018

Literatuur

Lafeber, C. (1971). *Anorexia nervosa*. Leiden: Stafleu.

Loo, K.J.M van de, Vandereycken, W., & Eykman, J.C.B. (Red.) (1981). *Anorexia nervosa: diagnostiek, behandeling en onderzoek*. Nijmegen: Dekker & Van de Vegt.